

<https://doi.org/10.36719/2789-6919/42/22-27>

Sima İsmayilova

Bakı Dövlət Universiteti

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

<https://orcid.org/0000-0002-9275-4269>

simaismayilova375@gmail.com

Görkəmli şəxsiyyətlərə həsr edilmiş bibliqrafik mənbələrdə arxiv sənədlərinin əks olunması

Xülasə

Məqalədə arxiv sənədlərinin bibliqrafik informasiya mənbəyi kimi əhəmiyyəti şərh olunmuşdur. Arxiv sənədlərinin bibliqrafik təsvirini əks etdirən vəsaitlərin zəngin informasiya potensialına malik olması faktiki mənbələrə əsaslanaraq işıqlandırılmışdır. Arxiv sənədlərinin bibliqrafik göstəriciləri respublikamızda XX əsrin ortalarından etibarən tərtib edilməyə başlamışdır. Məqalədə arxiv materiallarını əks etdirən vəsaitlərin tərtibinin fərqli olması, həsr edildiyi şəxsin həyat və yaradıcılığının əsas cəhətlərinin hərtərəfli işıqlandırılması qarşıya məqsəd qoyulmuşdur. Zəngin informasiya mənbəyi kimi bu bibliqrafik vəsaitlər mütəxəssislərin elmi-tədqiqat fəaliyyətində istifadə üçün öz aktuallığını bütün dövrlərdə saxlamışdır. Görkəmli şəxsiyyətlərə həsr edilmiş arxiv sənədlərinin bibliqrafik vəsaitləri həmin şəxslərin şəxsi arxiv materiallarına əsaslanaraq tərtib edilməsi haqqında məlumat verilmişdir.

Açar sözlər: *arxiv sənədləri, informasiya mənbəyi, bibliqrafik resurs, görkəmli şəxsiyyət*

Sima İsmayilova

Baku State University

PhD in pedagogy

<https://orcid.org/0000-0002-9275-4269>

simaismayilova375@gmail.com

Reflection of Archive Documents in Bibliographical Sources Dedicated to Prominent Personalities

Abstract

The importance of archival documents as a source of bibliographic information is explained in the article. Archive documents resources reflecting the bibliographic description have a rich information potential and are highlighted based on actual sources. The bibliographic indexes of archival documents have been compiled in our republic since the middle of the 20th century. In the article, the compilation of materials reflecting archival materials is different, and the main aspects of the life and creativity of the person to whom it is dedicated are comprehensively covered. As a rich source of information, these bibliographic resources have kept their relevance for use in the scientific research activities of specialists. Information was given on the preparation of bibliographic resources of archival documents dedicated to prominent personalities based on the personal archival materials of those persons.

Keywords: *archival documents, information source, bibliographic resource, outstanding personality*

Giriş

Azərbaycan Milli bibliqrafik resursun zənginləşməsində arxiv sənədlərinin bibliqrafik göstəricilərinin xüsusi yeri vardır. Arxiv sənədlərinin bibliqrafik göstəriciləri respublikamızda 1950-1960-cı illərdə görkəmli şair və yazıçıların, görkəmli şəxsiyyətlərin yaradıcılığına həsr edilmişdir.

Arxiv sənədlərinin bibliografik göstəricilərinin tərtibi metodikası digər bibliografik göstəricilərin bibliografiyalasdırılmasından əsaslı şəkildə fərqlənir. Arxiv sənədlərinin bibliografik mənbələrinin yaradılmasında daha çox həmin şəxsin şəxsi arxivinə müraciət olunur, ancaq onun tərcümeyi-halı, əsərləri deyil, əlyazmaları, xatirələri, yazışmaları, məktubları, avtoqrafları, əsərlərinə verilmiş rəylər, əsərlərinin təkrar nəşrləri, mürəkkəbin rəngi, qaramaları, fotosəkilləri daxil edilir. Arxiv sənədlərinin təsviri bibliografik mənbə kimi informasiya axtarışında mütəxəssis tələbatçı sorğularının ödənilməsində zəngin bibliografik informasiya mənbəyi kimi əhəmiyyətlidir.

Tədqiqat

Arxiv sənədlərinin bibliografik təsvirinə dair ilk nümunə 1955-ci ildə görkəmli dramaturq M.F.Axundzadəyə həsr edilmiş “M.F.Axundov arxivinin təsviri” həm rus, həm də Azərbaycan dilində çap olunmuş bibliografik göstəricinin müəllifi Ağəmi İbrahimov olmuşdur (İbrahimov, 1955). 1961-ci ildə müəllifi Məziyə Paşayeva olan “Cəlil Məmmədquluzadə (Molla Nəsrəddin) arxivinin təsviri”, Cənnət Nağıyevanın müəllifi olduğu “S.S.Axundov arxivinin təsviri” 1962-ci ildə, “Cəfər Cabbarlı arxivinin təsviri” adlı vəsait isə 1965-ci ildə Məziyə Paşayevanın tərtibi ilə nəşr edilmişdir.

Müstəqillik illərində də arxiv sənədlərinin bibliografik mənbələri AMEA-nın M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu tərəfindən tərtib edilib nəşr olunmuşdur. Belə nəşrlər içərisində müəllifi Cənnət Nağıyeva olan “Y.V.Çəmənzəminli arxivinin təsviri” adlı vəsait 1999-cu ildə nəşr edilmişdir. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində tarixi romanlar müəllifi kimi tanınan Məmməd Səid Ordubadinin anadan olmasının 130 illiyinə həsr edilmiş “Məmməd Səid Ordubadi arxivindəki məktublar” adlı kitabı filologiya elmləri namizədi Nailə Səmədova nəşrə hazırlayaraq 2002-ci ildə “Nurlan” nəşriyyatında nəşr etdirmişdir. “Salman Mümtaz arxivinin təsviri” (tərtib edənlər: Məziyə Paşayeva və Zəhidə Hacıyeva) 2005-ci ildə nəşr edilmişdir (İsmayılova, 2009; İsmayılova, 2013).

Görkəmli elm və maarif xadimi F.B.Köçərlinin həyat və yaradıcılığı keçən əsrin ikinci yarısından başlayaraq kifayət qədər geniş öyrənilmiş, bəzi əsərləri təkrar nəşr edilmişdir. “Firudin bəy Köçərlinin şəxsi arxivi” adlı bibliografik vəsait 2006-cı ildə filologiya elmləri doktoru Məmməd Adilovun tərtibi ilə nəşr edilmişdir.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda nadir, qədim əlyazmaları və çap kitabları ilə yanaşı, Azərbaycan xalqının görkəmli alim, yazıçı və şairlərinin zəngin arxivləri də vardır (Səfərova, 2015). Bu arxivlər içərisində Azərbaycan dramaturgiyasının banisi, böyük mütəfəkkir M.F.Axundzadənin arxivi öz zənginliyi və səliqəsi ilə diqqəti cəlb edir. Arxivdə 1300-dən artıq material əhatə edilmişdir. Bu materialların əksəriyyətini müəllif özü səliqəyə salmış, onların gələcəkdə elmi-tədqiqat üçün lazım olacağını nəzərə alaraq bir neçə dəfə üzünü köçürmüş və bəzi materialları ayrıca dəftər şəklində tərtib edərək öz arxivinə son dərəcə yüksək qayğı ilə yanaşaraq mühafizə etmişdir. M.F.Axundzadə arxivinin təsviri, müəyyən bölmələr üzrə, əlifba sırası ilə, materiallar xronoloji qaydada tərtib edilmişdir. M.F.Axundzadə bütün dramalarını özü toplayaraq onları “Təmsilat” adı ilə bir cild içərisində yazdırmış və çapa hazırlamışdır. Sonralar həmin tərtib üzrə “Təmsilat” həm rus, həm də fars dilinə tərcümə edilmişdir. “Təmsilat”ın əvvəlində teatrın əhəmiyyəti, Azərbaycan dilinin imlası və aktyorların danışq qaydaları haqqında M.F.Axundzadənin məşhur qeydləri vardır.

Yazıcının arxivində onun “Hindistan şahzadəsi Kəmalüddövlənin öz dostu İran şahzadəsi Cəlalüddövləyə üç məktubu və Cəlalüddövlənin ona cavabı” adlı fəlsəfi əsəri, “Aldanmış Kəvakib” adlı hekayəsi, “Bir İranlı tacir ilə müsahibə” və sair nəsr əsərlərinin əlyazmaları vardır. Arxivdə “Kəmalüddövlə məktubları”nın Azərbaycan dilində iki, fars dilində beş, rus dilində bir (cəmi səkkiz) nüsxəsi vardır. M.F.Axundzadə “Kəmalüddövlə məktubları” əsərinin əhəmiyyəti haqqında öz dostlarına və dövrünün qabaqcıl alimlərinə məktublar yazmış və bu əsərin bir çox nüsxələrini köçürtdürüb onlara göndərmişdir. Həmin əsər rus dilində nəşr edildikdən sonra, M.F.Axundzadə onu öz xərçisi ilə fransız, ingilis və alman dillərinə də tərcümə etdirmişdir.

M.F.Axundzadənin arxivində “Aldanmış Kəvakib” hekayəsinin dörd nüsxə əlyazması saxlanılır ki, onların ikisi rus, ikisi isə Azərbaycan dilindədir. Arxivdə olan sənədlərdə Axundzadənin bəzi kiçik qeydləri də vardır ki, bunlar olduqca böyük əhəmiyyətə malikdir. Məsələn, bu qeydlərdən birində M.F.Axundzadə qadınlara rus dilini öyrənməyin lazım olduğundan danışır (inv.№139), gələcəkdə mühüm bir əsərin mövzusu ola biləcək belə qeydlərdə M.F.Axundzadə “Qadın azadlığı”

(inv. №13), “Din və fanatizm əleyhinə” (inv. №292), “Dram əsərlərinə dair” (inv. №251), Cənubi Azərbaycanda (Savalan dağında) filiz mədənləri və onlardan istifadədən bəhs etmişdir (İbrahimov, 1955).

M.F.Axundzadənin müxtəlif şəxslərə, görkəmli dövlət xadimləri və nüfuzlu adamlara yazdığı məktublar öz miqdarı və məzmunu etibarilə arxivin mühüm hissəsini təşkil edir. Arxivdə olan məktublardan Axundzadənin öz ideyaları uğrunda mübarizədə son dərəcə inadkar və barışmaz bir mütəfəkkir olduğu anlaşılır. Arxivdə M.F.Axundzadənin müxtəlif şəxslərə yazdığı 154 məktubun surəti saxlanılır. Məktubların məzmunları Axundzadənin əsas mübarizə məsələlərinin həllinə xidmət edir. Bunların içərisində onun ən çox öz məsləkdaşı Mirzə Məlkumxana məktub yazdığı görünür. Mirzə Məlkumxana yazdığı məktublardan 23-nün surətini Axundzadə öz arxivində saxlamışdır. Arxivdə Axundzadəyə gələn 124 məktubun əsl və surətləri vardır. Müxtəlif şəxslərdən gələn bu məktublarda Axundzadənin böyük bir alim və müəllim olduğu təsdiq edilir. Arxivdə həmçinin Axundzadənin müxtəlif idarələrə yazdığı ərizə, ərizə və təliqələrin surətləri, şəxsən özünə, ailəsinə aid çoxlu sənəd, foto şəkillər vardır ki, bu sənədlər müəllifin həyat və fəaliyyətini öyrənmək işində böyük əhəmiyyətə malikdir. M.F.Axundzadənin arxivində onun öz əli ilə yazdığı tərcümeyi-hal və tərcümeyi-halına dair pərakəndə qeydləri də vardır (inv. №490). Onun əmək kitabçasında (inv. №865) 1834-cü ildən ömrünün sonuna qədər harada, nə vəzifədə işlədiyi göstərilmişdir. Arxivdə yaxşı işlədiyinə görə Axundzadənin rus dövlətindən aldığı orden, vəsiqələri və s. şəhadətnamələr də vardır ki, bunlar Mirzə Fətəlini hələ öz dövründə nə qədər yüksək hörmətə malik olduğunu sübut edir. M.F.Axundzadə arxivinin təsviri adlı vəsaitin daha bir əhəmiyyətli cəhətlərindən biri odur ki, M.F.Axundzadənin arxivində Azərbaycan, rus və Şərq dillərində saxlanılan kitabların müəllifi, yazılma və ya çap olunduğu il və inventar nömrəsi göstərilməklə təsviri verilmişdir.

Arxiv sənədlərinin biblioqrafiyalasdırılmasına həsr edilmiş biblioqrafik vəsaitlərdən biri də görkəmli dramaturq Cəfər Cabbarlı haqqında biblioqrafik məlumat xarakterli əsərlər sırasında Məziyə Paşayeva tərəfindən tərtib olunmuş AMEA-nın M.Füzuli adına Əlyazmalar Fondu tərəfindən 1965-ci ildə nəşr edilmiş “Cəfər Cabbarlı arxivinin təsviri” (Paşayeva, 1965) adlı biblioqrafik göstəricidir. Kitabın C.Cabbarlının Respublika Əlyazmaları İnstitutunda mühafizə edilən əsərlərinin (şerlərinin, hekayələrinin, pyeslərinin, ədəbi-tənqidi məqalələrinin və s.), eləcə də onun tərcümələrinin, məktublarının, əsərlərinin müxtəlif variantlarının, qaramalarının, onun şəxsiyyətinə aid olan müxtəlif sənədlərin (ərizələrin, anketlərin, protokolların və s.) arxivində olan çap kitablarının təsviri verilmişdir. Arxivdə müəllif əsərlərinin əlyazmaları, onların üzü köçürülmüş və makinada yazılmış nüsxələri həmin sənədlərin növünə görə qruplaşdırılmışdır: şerləri, nəsr əsərləri, dram əsərləri, ədəbi-tənqidi məqalələri, müxtəlif şəxslərə yazılan məktubları, müxtəlif şəxslərin C.Cabbarlıya yazdığı məktubları və s. Biblioqrafik vəsaitə daxil olan minə yaxın sənəd arxiv materiallarının təsvirinə xas olan qaydalar üzrə təsvir edilmişdir. Biblioqrafik təsvirlər keçən əsrin 50-ci illərində Moskvada nəşr edilmiş L.Tolstoy və M.Qorkinin arxivlərinin təsviri prinsipinə uyğun şəkildə tərtib edilmişdir. Məsələn:

“Almaz” filminin librettosu

Avtoqraf

Rus dilində

Birinci səhifədə “срочно 4 экз.” sözləri yazılmış və 20 fevral 1934-cü il tarixi qoyulmuşdur. Əsər dama-dama ümumi dəftərə bənövşəyi (bəzən qara) karandaşla yazılmışdır. Səhifələr nömrələnmişdir.

Başlanır: Сильным ударом захлопнулся двер...

Bitir Она не виновата.

Ölçüsü: 21, 18sm, həcmi: 49 vərəq, arxiv 20, Q-1.

Arxiv materialında təsvir edilən bütün məktubların məzmunu haqda qısa məlumatlar da verilir. Məsələn, C.Cabbarlının məşhur rejissor Tuqanova yazdığı məktubun məzmunu belə açılır: “Almaz” əsərinə Moskvada yaxşı qiymət verilməsi barədə məlumat verir və T.Tuqanovla şəxsən görüşmək arzusunda olduğu bildirilir (Paşayeva, 1965).

C.Cabbarlı arxivinin təsviri adlı biblioqrafik mənbə böyük ədibin yaradıcılığı və ictimai fəaliyyətinin tədqiq edilməsində əhəmiyyətli rol oynamış və müasir dövrdə də tədqiqatçıların elmi tədqiqatlarında gərəkli mənbə olacaqdır.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda mühafizə edilib saxlanılan və öz mükəmməlliyi, səliqəsi ilə seçilən arxiv sənədlərindən biri də görkəmli yazıçı Y.V.Çəmənəminlinin arxiv materiallarıdır. Y.V.Çəmənəminlinin arxiv materialları ona görə qiymətlidir ki, buradakı əlyazmaların əksəriyyətini müəllifin avtoqrafları təşkil edir. Cənnət Nağıyeva tərəfindən tərtib edilmiş “Yusif Vəzir Çəmənəminli arxivinin təsviri” adlı bu ilk qiymətli vəsait 1999-cu ildə nəşr edilmişdir (Nağıyeva, 1999).

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən olan Yusif Vəzir Çəmənəminlinin 130 illik yubileyi 2017-ci ildə bütün elm, təhsil və mədəniyyət ocaqlarında qeyd edilmişdir. Bu münasibətlə M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası tərəfindən “Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri” seriyası ilə “Yusif Vəzir Çəmənəminli” adlı bibliografik göstərici tərtib edilmişdir. Bu bibliografik vəsait ədəbiyyat tariximizin tədqiqi və təbliğində, xüsusilə, folklor ədəbiyyatının tədqiqində xüsusi xidmətləri olan Yusif Vəzir Çəmənəminliyə həsr edilmiş ilk bibliografik informasiya mənbəyidir. Bibliografik vəsaitdə yazıçının 1907-2017-ci illərdə nəşr edilmiş əsərləri, həyatı, ədəbi-bədi və ictimai fəaliyyəti xronoloji ardıcılıqla əks etdirilmişdir (İsmayılova, 2019).

Şəxsi arxiv tərtib etmək işini Y.V.Çəmənəminli yazıçının birinci və ən vacib işi, yazıçı mədəniyyətinin meyarı hesab edirdi. Arxiv yaratmaq işinə laqeydlilik göstərən Azərbaycan yazıçı və şairlərinin səhlənkarlığını tənqid edən ədib bu sahədə ilk təşəbbüskar olan M.F.Axundzadənin səyini təqdirəlayiq hesab edərək onun arxivi ilə yaxından tanış olmuş və özü də arxiv yaratmaq niyyəti ilə bütün əlyazmalarını və şəxsi sənədlərini bir yerdə toplamış, göz bəbəyi kimi sevdiyi bu əlyazmalarını əvvəllər özü, sonralar isə həyat yoldaşı qoruyub saxlaya bilmişdir.

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində tarixi roman və hekayələr müəllifii, publisist, folklor ədəbiyyatının tədqiqatçısı olan Yusif Vəzir Çəmənəminli 1887-ci il sentyabr ayının 12-də Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. Atası Mirbaba kişi Ağdamda həkimlik edər, həm də dərman satarmış. Mirbaba kişi Cənubi Azərbaycanın Çəmənəmin kəndindən gəlib Şuşada hərbçilik edən üç qardaşa öz mülkündə sığınacaq vermişdir. Yusif Vəzir “Çəmənəminli” təxəllüsünü bu qardaşların xatirəsinə ehtiram əlaməti olaraq seçmişdi.

Y.V.Çəmənəminli Azərbaycan Respublikasının yaradılmasında, onun daxili və xarici siyasətinin hazırlanmasında “əziz yoldaşımız və böyük mürşidimiz” adlandırdığı Məhəmməd Əmin Rəsulzadə ilə birlikdə çalışmış, istiqlaliyyətin möhkəmləndirilməsi sahəsində xeyli iş görmüşdür. “Bizim məqsədimiz və amalımız Azərbaycanımızdır”, - deyən ədib 1917-ci il fevral-oktyabr hadisələri zamanı Kiyevdə olmuşdur. Həmin ildə Bakıda onun “Azərbaycan muxtariyyəti” adlı kitabı çapdan çıxmışdır. Bu zaman ADR hələ yaradılmamışdı. Göründüyü kimi, müstəqil, muxtar Azərbaycan ideyasını ilk irəli sürənlərdən biri də Y.V.Çəmənəminli olmuşdur.

Y.V.Çəmənəminlinin ilk kitabı 1911-ci ildə çap olunmuşdur. Ədibin sağlığında 24, 1956-cı ildən bu günə qədər isə 30-dan çox, cəmi 60-a yaxın kitabı nəşr edilib. Oçerkdə Y.Vəzirin “Əsərləri”nin 3 cildəndən ibarət akademik nəşrlərinin dərc edilmə illəri göstərilmişdir. Ümumiyyətlə, bu oçerkdə Y.V.Çəmənəminlinin yaradıcılığı tədqiqatçı tərəfindən hərtərəfli təhlil edilərək oxuculara çatdırılmışdır.

“Yusif Vəzir Çəmənəminli” bibliografik göstəricisində bibliografiyalasdırma metodikasında çox az təsadüf edilən bir cəhət də diqqətə layiqdir. Belə ki, vəsaitdə həsr edilmiş müəllifin əsərlərindən nümunə və həmin əsərə həsr edilmiş elmi məqalənin daxil edilməsi digər mənbələrdə də az da olsa, təsadüf edilmişdir. Bibliografik vəsaitdə “Yusif Vəzir Çəmənəminlinin “İki od arasında” romanı: erməni xisləti, erməni məkri” başlığı altında məqalənin verilməsi təsadüfi deyil. Çünki, mənfur qonşularımızın düşmənçilik siyasətinin “Erməni xislətinin şeytan toxumunu səpməsi” bu gün də davam edir (Məqalənin müəllifi filologiya elmləri doktoru, professor Buludxan Xəlilov).

Məqalə bu sözlərlə tamamlanır: “Ermənilər millətin (yəni özlərinin) işini unutmur, bu yolda pul qoymağa, var-dövlət xərcləməyə özlərini hazır bilirlər. Bu hazırlıq onlara imkan yaradır ki, haqsız, ədalətsiz və məkrli işlərini də həyata keçirə bilsinlər. Tarix boyu belə olub, indi də belədir”.

Bibliografik vəsaitin əsas bölmələrindən olan “Yusif Vəzir Çəmənəminlinin həyat və yaradıcılığının əsas tarixləri” başlıqlı hissədən məlum olur ki, Yusif Vəzir Çəmənəminli Məşədi Mirbaba oğlu 1887-ci il sentyabr ayının 12-də Şuşada anadan olmuşdur. Bu bölmədə materiallar -

yazıçının həyat və fəaliyyətinin əsas tarixləri, məktəbə getdiyi il, ilk hekayə və şeirlərinin nəşr tarixi, təhsil illəri, həbsdə olduğu illər, ictimai fəaliyyəti xronoloji ardıcılıqla sistemləşdirilmişdir. Nəhayət, bu böyük yazıçının 1943-cü ildə Qorki vilayətinin Suxobezvodnoye kəndində həbsdə olarkən vəfat etməsi və 1956-cı il fevral ayının 28-də Azərbaycan Ali Məhkəməsi tərəfindən bəraət alması göstərilmişdir.

Zəngin dünyagörüşünə, mükəmməl təhsilə malik olan yazıçının yaradıcılığında vətən, millət, torpaq, dil təəssübkeşliyi üstünlük təşkil edir. Müdrik və hikmətli fikirlərin müəllifi olan Y.V.Çəmənəminli “Bizim bütün məqsəd və amalımız Azərbaycanımızdır”, və yaxud “Ən yüksək sənət mədəniyyət qanadlarında yaranır. İstibdadın mahirliyi bu qanadı qırmaqdır. Mən yaradıram demək – “qanadlanıram” deməkdir...” demişdir (İsmayılova, 2019).

Yusif Vəzir yaradıcılığını yüksək dəyərləndirən elm, ədəbiyyat, mədəniyyət və incəsənət adamları Yusif Vəzir şəxsiyyətini və fəaliyyətini dəqiq səciyyələndirmişlər:

“Yusif Vəzir Çəmənəminli yaradıcılığı boyu vətən məhəbbəti, azərbaycançılıq, milli təəssübkeşlik, ümumiyyətlə milli ideyalara sədaqət ifadə edən detalları önə çəkmişdir. Bütün ömrü boyu millətlərin dostluğu və qardaşlığının dinc və mehriban yaşamlarının təbliğinə çalışan yazıçı milli məsələyə münasibətini “Studentlər” romanında daha geniş əks etdirmişdir.” Bu fikirlərin müəllifi filologiya elmləri doktoru, professor Vaqif Arzumanlı olmuşdur.

Yusif Vəzir Çəmənəminlinin əsərləri – kitabları, dövrü mətbuatda dərc edilmiş əsərləri və AMEA-nın M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan əlyazmaları xronoloji ardıcılıqla vəsaitdə sistemləşdirilmişdir. Bu bölmədə ədibin 1911-ci ildən 2015-ci ilə qədər çap edilmiş kitablarının biblioqrafik təsviri xronoloji ardıcılıqla işıqlandırılmışdır. Roman, hekayə və felyetonlardan ibarət olan bu kitablara biblioqrafik təsvirdən sonra annotasiya da verilmişdir. Ümumilikdə, bu bölmədə yazıçının öz sağlığında və vəfatından sonra təkrar nəşr edilmiş 78 adda əsərinin biblioqrafik təsviri verilmişdir. Bu əsərlər içərisində yazıçının daha çox nəşr edilmiş “Əli və Nino” - (8 dəfə) , “Studentlər” – (7 dəfə) və “Cənnətin Qəbz” (6 dəfə) hekayə və romanları olmuşdur.

Biblioqrafik vəsaitdə Yusif Vəzir Çəmənəminlinin AMEA-nın M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan əlyazmalarını əks etdirən şəxsi arxiv fondunun da dəqiq inventar nömrəsi və saxlanma vahidinin biblioqrafik təsviri verilmişdir. Belə ki, bu bölmədən aydın olur ki, yazıçının Əlyazmalar İnstitutunda 51 adda əlyazma əsəri mühafizə edilib şəxsi fond saxlanılır.

Yusif Vəzirin rus və digər xalqların dilindən tərcümə etmiş olduğu əsərlər kitab şəklində xronoloji ardıcılıqla biblioqrafik təsvir olunmuşdur. Belə tərcümə edilmiş kitabların sayı 1926-cı ildən 1934-cü ilə qədər 7 adda olmuşdur. Yazıçının tərcümə etmiş olduğu əsərlərin əksəriyyəti dövrü mətbuatda və məcmuələrdə dərc edilmişdir. Bu tərcümə əsərləri də 7 adda olmuşdur. Vəsaitdə Yusif Vəzirin redaktoru olduğu əsərlərin də (1935-1936-cı illərdə, 5 adda) biblioqrafik təsviri verilmişdir.

Yusif Vəzirin yaradıcılığı müxtəlif vaxtlarda və müxtəlif müəlliflər tərəfindən tədqiq edilərək kitab şəklində dərc edilmişdir. Bu əsərlərin dəqiq biblioqrafik təsviri verilməklə annotasiya ilə daha da zənginləşdirilmişdir. Yazıçının yaradıcılığına həsr edilmiş kitabların (1981-ci ildən 2014-cü ilə qədər) sayı 28 adda olmuşdur.

Yusif Vəzir Çəmənəminlinin həyatı, əsərləri, yaradıcılığı haqqında olan ədəbiyyatın rus və xarici dillərdə nəşr edilmiş ədəbiyyatın biblioqrafik təsviri də vəsaitdə əks etdirilmişdir. Azərbaycan dilində olduğu kimi, eyni ilə materiallar rus dilində xronoloji prinsipə əməl edilməklə vəsaitdə sistemləşdirilmişdir. Biblioqrafik göstəriciyə əlavə olaraq “Yusif Vəzir Çəmənəminlinin təxəllüsləri” adlı bölmə də daxil edilmişdir ki, bu bölmədə Yusif Vəzirin işlətdiyi 22 təxəllüs qeyd edilmişdir. Bu təxəllüslərdən – Bədbəxt, Haqq tərəfdarı, Musəvi, Sərsəm-İqbal, Y.V., Yazıçı və digər təxəllüslərlə yazıçı əsərlərini yazmışdır.

Jurnalist Məryəm Axundovanın təbirincə desək: Özündən sonra çox zəngin ədəbi irs qoyub getmiş olan Yusif Vəzir Çəmənəminlinin əsərləri tədqiq və təbliğə layiq bir xəzinədir. Yusif Vəzir Çəmənəminli bu gün də, sabah da bizdən sonra gələcək neçə-neçə nəsillərin sevimli yazıçısı olaraq qalacaqdır...

Nəticə

Arxiv materialları mütəxəssislərin elmi-tədqiqat fəaliyyətində, hər bir yazıçı və şairin, ictimai xadimin həyat və fəaliyyətinin tədqiqində, hərtərəfli araşdırılmasında, şəxsiyyətin bir fərd kimi şəxsi xarakterinin, keyfiyyətlərinin açılmasında mühüm vasitə kimi həmişə gərəkli olacaqdır.

Ədəbiyyat

1. İbrahimov, A.Ə. (1955). *M.F.Axundov arxivinin təsviri*. "Elm".
2. İsmayılova, S.P. (2009). *Azərbaycanda bədii ədəbiyyat və ədəbiyyatşünaslıq biblioqrafiyası (1965-2000-ci illər)*. Nurlan.
3. İsmayılova, S.P. (2019). Yusif Vəzir Cəmənəminli: biblioqrafik göstərici. *Dil və Ədəbiyyat. Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal*, s.333-341.
4. İsmayılova, S.P. (2013). Arxiv materialları biblioqrafik mənbə kimi. *Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya*, s.64-70.
5. Nağıyeva, C. (1999). *Yusif Vəzir Cəmənəminli arxivinin təsviri*. "Örnək".
6. Paşayeva, M. (tərtibçi). (1965). *Cəfər Cəbbarlı arxivinin təsviri*. Maarif.
7. Səfərova, İ.H. (2015). *Arxivşünaslıq*. Dərslik. Elm və Təhsil.
8. *Yusif Vəzir Cəmənəminli: biblioqrafiya*. (2017). Elm və Təhsil.

Daxil oldu: 31.10.2024

Qəbul edildi: 03.02.2025